

Posudek oponenta disertační práce: Mgr. Magdalena Sedlická “Není přítel jako přítel. Židé v národním státě Čechů a Slováků, 1945–1948” předkládané v roce 2018 na Ústavu českých dějin, Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

I. Stručná charakteristika práce

Disertační práce Mgr. Magdaleny Sedlické “Není přítel jako přítel. Židé v národním státě Čechů a Slováků, 1945–1948” je věnována důležité problematice - reintegraci židovského obyvatelstva se zaměřením zejména na skupiny přeživších do poválečné společnosti v Československu v letech 1945–1948. Autorka vymezila jako hlavní cíl práce odpovědět na otázku, s jakou situací a s jakými novými politickými poměry se museli Židé v poválečném Československu vyrovnávat. Zaměřila se na analytický výklad možností a limitů začlenění židovských obyvatel do většinové společnosti v letech 1945-1948. Zhodnotila úlohu a činnost zástupců obnovených židovských organizací, kteří se zasazovali za odstraňování důsledků válečné perzekuce židovských spoluobčanů. Charakterizovala příčiny a projevy poválečného antisemitismu, pokusila se o srovnání antisemitismu v českých zemích a na Slovensku. Připomněla význam ohlasů mezinárodních židovských organizací a zahraničního tisku na řešení postavení židovského obyvatelstva v poválečné ČSR.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Autorka originálně a zároveň zdařile vyložila nesnadnou problematiku začleňování a návratu židovského obyvatelstva do poválečné společnosti v Československu v letech 1945-1948. Poukázala, že v tomto ohledu sehrál zásadní význam nový koncept vládní politiky, který vycházel ze zásady, že poválečné Československo bude obnoveno jako národnostně hegemonní stát Čechů a Slováků, který se nebude z historických a politických důvodů vracet ke konceptu menšinového státu a k programu ochrany práv národnostních menšin. Toto opatření se týkalo též předválečné židovské národnostní menšiny. Výhodiskem se měla stát dobrovolná asimilace židovského obyvatelstva a přihlášení se k české nebo slovenské národnosti či se nabízela možnost odchodu Židů z Československa do Palestiny. V tomto kontextu se M. Sedlická soustředila na vysvětlení výkladu dobových právních norem a nařízení, na jejichž základě bylo poválečné začleňování židovského obyvatelstva organizováno a řízeno. Autorka zdařile zodpověděla a vysvětlila zadanou výzkumnou otázku, s jakou situací a s jakými novými politickými poměry se museli Židé v poválečném Československu vyrovnávat. M. Sedlická prokázala schopnost samostatně zpracovat výsledky svého bádání na požadované úrovni, zařadit je do širšího dobového kontextu a orientovat se v dané problematice. V tomto smyslu naplnila disertační práce M. Sedlické základní cíl – na základě detailního výzkumu pramenů a kritického studia literatury rozšířila podstatně znalosti o historii a širších souvislostech problematiky začleňování židovského obyvatelstva do poválečné společnosti v Československu v letech 1945-1948, poskytla zároveň řadu podnětů k dalšímu bádání.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

M. Sedlická soustředila svůj výzkum a výklad na tři specifické skupiny židovských občanů českých zemí, jejichž začlenění do poválečné společnosti zdůvodnila jako značně problematické. Analyzovala postavení „německých Židů“, dále postavení osob deklarujících židovskou národnost a situaci židovských optantů z bývalého území Podkarpatské Rusi, kteří se po druhé světové válce rozhodli usadit v Československu. Jako kritérium pro zkoumání si určila analyzovat jejich právní postavení zejména v bezprostředně poválečné době. Základní problém jejich reintegrace tkvěl dle autorky zejména v možnosti znovunabytí či obnovení československého státního občanství. Autorka upozornila, že s tím souvisela i další zásadní otázka, která se týkala restituce a návratu nejprve arizovaného a po válce konfiskovaného či ukradeného majetku. Jednalo se zejména o řadu průmyslových podniků, o obchody, umělecké předměty, o byty. Nemalou roli z hlediska začleňování

Židů do poválečné společnosti sehrávala otázka jejich návratu do každodenního a občanského života, možnost získat zaměstnání či studovat. M. Sedlická věnovala detailní pozornost rozboru dobové legislativy, která zásadně ovlivňovala tyto snahy a možnosti plnohodnotného zapojení židovských občanů do společnosti. Poukázala na řadu závažných problémů, které vyplývaly ze skutečnosti, pokud židovští občané státní občanství nezískali. Bylo možné zaznamenat pocity hlubokého zklamání a rozčarování zejména u skupiny německých Židů vyplývající zejména z řady diskriminačních opatření a postojů, se kterými se tato skupina potýkala. Mnozí hledali východisko v emigraci a v odchodu do Palestiny či byli zařazeni do poválečných sběrných středisek a poté následoval nedobrovolný transfer do Německa. Jiní se dle autorky nevzdali a pokusili se za pomoci židovských organizací své právo na plnohodnotný návrat do společnosti právní cestou obhájit. O řadě těžkostí vypovídají do textu zakomponované vzpomínky a svědectví židovských pamětníků. Podrobně se též autorka věnovala popisu činnosti zástupců židovských komunit, kteří se výrazně zasazovali za odstraňování důsledků válečné perzekuce židovských spoluobčanů. Pozorně sledovala reakci mezinárodní veřejnosti i mezinárodních židovských organizací a zahraničního tisku na řešení židovské otázky v Československu. Autorka připomíná, že Židé se v řadě případů stali též objektem mocenského boje, procesu znárodňování, nacionalizace a socializace. Jako nepochybné projevy antisemitismu lze označit, jak o těchto kauzách referoval tisk, jaké argumenty a výrazové prostředky média volila a také v tom, jak málo občanů či úředních míst pozvedlo svůj hlas proti tomu. Po počátečním ostychu nad válečným utrpením Židů, se začal opět projevovat latentní antisemitismus, mající staleté kořeny. V tisku se objevovaly články zpochybňující holocaust a židovskou účast v protinacistickém boji. Zpochybňovala se především účast židovských vojáků v bojích a opakovaně bylo lživě poukazováno na malý počet padlých z židovských řad. Docházelo rovněž k boření synagog (mnohé byly určeny k zcela jiným účelům - obytné budovy, depozitáře, skladiště), k devastování židovských hřbitovů a jiných kulturních památek. Úřady se k těmto vandalským projevům některých českých občanů chovaly často velmi liknavě. M. Sedlická též upozornila na ostré protižidovské nálady a projevy antisemitismu na Slovensku spojené často s fyzickým násilím či tragický rozměr poválečných pogromů v Polsku a Maďarsku.

1. Struktura argumentace

Výklad je srozumitelný a přehledně členěný, opírá se o logickou strukturu. Práce směřuje k jasně vytčenému cíli a autorce se podařilo tento cíl naplnit.

2. Formální úroveň práce

Formální úroveň práce lze vysoce ocenit. Autorka pracovala koherentně se zkratkami, syntaxí bibliografických odkazů, přepisy cizích slov. Užívala správně poznámky pod čarou, nedopouštěla se pravopisných chyb a jazykových neobratností. Práce je vizuálně přehledná a dobře graficky zformátovaná.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autorka prokázala, že je pozornou badatelkou a znalkyní uvedené problematiky, a to na základě detailního a pečlivého studia četných archivních materiálů, příslušné odborné literatury, dobových periodik a úřední dokumentace. Výrazně lze v tomto smyslu ocenit i četný a pečlivě zpracovaný poznámkový aparát, seznam pramenů, literatury a dalších zdrojů a též zajímavé přílohy. Práce je založena na promyšleném sběru materiálu, metodologie sběru a analýzy vyložené problematiky lze pokládat za koherentní. Všechny kroky v analýze jsou odůvodněné a dobře provedené. Způsob sběru a zpracování materiálu odpovídá vymezené výzkumné otázce. Interpretace výsledků, kterou autorka předkládá, vychází z výsledků empirického výzkumu a z kritického zhodnocení využitých pramenů a literatury.

4. Vlastní přínos

Za velmi přínosný vklad autorky pro pochopení a porozumění zkoumanému tématu považují její osobité a tvůrčí metodologické uchopení práce. Na základě kombinace četných využitých

jednotlivých typů pramenů zejména z provenience relevantních fondů z centrálních archivů v ČR a v zahraničí a jejich verifikace a s využitím četné odborné literatury se pokusila M. Sedlická postihnout řadu nových či méně známých souvislostí, které vyplývají z problematiky poválečného začleňování sledovaných skupin židovského obyvatelstva v Československu. Za přínosné lze pokládat výklad a zdůvodnění použité terminologie a užití metody orální historie. Práci lze pokládat za cenný a originální autorský příspěvek k dané problematice.

IV. Dotazy k obhajobě

1. V práci jsou citována mj. též stanoviska či projevy představitelů KSČ či československých národních socialistů a články z tisku těchto dvou politických stran a některých společenských organizací vztahující se k řešení židovské otázky v letech 1945-1948. Je možné zaznamenat a srovnat obdobně zaměřená stanoviska ze strany sociální demokracie či ČSL ?

2. Bylo možné zaznamenat i nějaká výraznější využití řešení židovské otázky v období příprav na parlamentní květnové volby v ČSR na jaře 1946 ?

V. Závěr

Předloženou disertační práci předběžně klasifikuji jako prospěšná.

1. 1. 2019

prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.